

ಪ್ರವೃತ್ತಿ - ನಿವೃತ್ತಿ

ಶ್ರೀಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಭಾಷ್ಯದ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ವೇದೋಕ್ತೋ ಧರ್ಮಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣೋ ನಿವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣಶ್ಚ |—“ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಧ : ಪ್ರವೃತ್ತಿ ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು ಮತ್ತು ನಿವೃತ್ತಿ ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು.” ಇವೆರಡನ್ನೂ ನಾವು ವಿವಿಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು. ಇವೆರಡೂ ಮನುಷ್ಯನ ಸಮಗ್ರ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ. ವಿವಿಧ ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳಿಂದ ಈ ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸೋಣ.

ಈ ಪ್ರಪಂಚ ದೃಂದ್ಯಮಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಸುಖ-ದುಃಖ, ಒಳಿತು-ಕೆಡುಕು, ಧರ್ಮ-ಅಧರ್ಮ, ಪಾಪ-ಪುಣ್ಯ—ಹೀಗೆ ಹಲವಾರು ದೃಂದ್ಯಗಳನ್ನು ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಅನೇಕ ವಿರುದ್ಧ ಶಕ್ತಿಗಳ ತಿಕ್ಕಾಟ, ಸಂಘರ್ಷ—ಇದು ನಮ್ಮ ಜೀವನವಾಗಿದೆ. ಗ್ರೀಕ್ ದಾರ್ಶನಿಕ ಹಿರಾಕ್ಲಿಟಸ್ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಸ್ತು ವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅದರ ವಿರುದ್ಧ ಶಕ್ತಿ ಯೊಂದು ಅಡಗಿದೆ. ವಿರುದ್ಧ ಶಕ್ತಿಗಳ ಹೋರಾಟ ಸಂಘರ್ಷದಿಂದಲೇ ಅದು ಬದುಕಿರುವುದು. ಅದರ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಸಾರವೇ ಈ ಹೋರಾಟ. ಅವನು ಹೇಳುವಂತೆ Strife is the father of all things (ಹೋರಾಟವೇ ಎಲ್ಲದರ ತಂದೆ). ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ನಾವು ಈ ದೃಂದ್ಯ ಗಳನ್ನು ಮೀರಿಹೋಗುತ್ತೇವೆಯೋ ಅಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ನಾವು ಶಾಂತಿ ಯಿಂದಿರಬಹುದು. ಈ ಎಲ್ಲ ದೃಂದ್ಯಗಳಿಗೂ ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ವಭಾವವೇ ಮೂಲ. ಅವನ ಸ್ವಭಾವ ದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಮತೋಲ ಉಂಟಾದಾಗ, ಅವನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾಮರಸ್ಯ ಉಂಟಾದಾಗ ಈ ದೃಂದ್ಯಗಳ ತಿಕ್ಕಾಟ ಕಡಿಮೆ. ತಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಡೆಯ ಭಾರ ಒಂದೇ ಇದ್ದಾಗ ತಕ್ಕಡಿ ಸಮತೋಲದಿಂದಿರುವುದು. ಭಾರ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಆದಾಗ ತಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲಿ ಏರುಪೇರು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಸಮತೋಲವಿಲ್ಲದಾಗ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಏರು ಪೇರುಗಳುಂಟಾಗುವವು. ಮನುಷ್ಯ ಸ್ವಭಾವವೆಂಬ ಈ ತಕ್ಕಡಿಯ ಎರಡು ಬದಿಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ನಿವೃತ್ತಿ. ಅಂದರೆ ಈ ದೃಂದ್ಯವೇ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ದೃಂದ್ಯಗಳಿಗೂ ಮೂಲ.

ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತೆ, ಮತ್ತು ನಿವೃತ್ತಿ ಎಂದರೆ

ಕಾರ್ಯವಿಮುಖತೆ. ಇವೆರಡೂ ಸುಖ-ದುಃಖಾದಿ ದೃಂದ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಕಾರಣ? ಮನುಷ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಾರ್ಯತತ್ಪರನೂ ಆಗಿರ ಬಾರದು ಹಾಗೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಾರ್ಯವಿಮುಖನೂ ಆಗಿರ ಬಾರದು. ಅತಿಯಾದ ಚಟುವಟಿಕೆ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಬಹಿರ್ಮುಖ ಗೊಳಿಸಿ ಅವನನ್ನು ತನ್ನಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿಸುವುದು. ಅವನು ಹೊರ ಜಗತ್ತಿನೊಡನೆ ಒಂದಾಗಿ ತನ್ನತನವನ್ನೇ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಜೀವನದ ಸಮತೋಲ ತಪ್ಪಿ ಹೋಗುವುದು, ದೃಂದ್ಯಮಯವಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಮನುಷ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಾರ್ಯವಿಮುಖನಾದರೆ ಅವನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವಿಕಾಸ ಕುಂಠಿತವಾಗುವುದು. ವಿವಿಧ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಮನುಷ್ಯ ತನ್ನ ಆಂತರಿಕ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಬಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಲ್ಲೂ ಒಂದು ಸೃಜನಾತ್ಮಕ ಪ್ರೇರಣೆ (Creative urge) ಇರುತ್ತದೆ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ತನ್ನ ಸೃಜನಾತ್ಮಕತೆಗೆ ಅನುಗುಣ ವಾದ ಚಟುವಟಿಕೆ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸೃಜನಾತ್ಮಕತೆಯ ಸರಿಯಾದ ಅಭಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕದಿದ್ದಾಗ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪ್ರಗತಿ ಕುಂಠಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಖ್ಯಾತ ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ ಎರಿಕ್ ಫ್ರೋಮ್ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: “ಪ್ರತಿ ಯೊಂದು ಮನೋರೋಗಕ್ಕೂ ಮನುಷ್ಯನೊಳಗಿರುವ ಶಕ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಿರುವ ಅಡಚಣೆಗಳು ಇವುಗಳ ನಡುವಿನ ಸಂಘರ್ಷಣೆಯೇ ಕಾರಣ.” (Erich Fromm, Man for Himself,

page 222). ಕ್ರಿಯಾಶೀಲತೆ ಈ ಆಂತರಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊರತರುವಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಪೂರಕ ವಾಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ-ನಿವೃತ್ತಿಗಳೆರಡರ ಸಮತೋಲ ದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು. ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿವೃತ್ತಿಗಳೆರಡನ್ನೂ ಅರಿಯದವನು ಆಸುರೀ ಸಂಪತ್ತಿನವನೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಚ ನಿವೃತ್ತಿಂ ಚ ಜನಾ ನ ವಿದುರಾಸುರಾಃ ||)

ಕೆಲವರು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಶೀಲರು ಮತ್ತು ಕೆಲವರು ನಿವೃತ್ತಿಶೀಲರು, ಮತ್ತು ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಇವೆರಡರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ

ಇರುವವರು. ಪ್ರವೃತ್ತಿಶೀಲರಲ್ಲೂ ನಿವೃತ್ತಿಭಾವವಿರುತ್ತದೆ, ಹಾಗೆಯೇ ನಿವೃತ್ತಿಶೀಲರಲ್ಲೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಭಾವವಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವರು ಬಾಹ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಶೀಲರಾಗಿದ್ದು ಆಂತರಿಕವಾಗಿ ನಿವೃತ್ತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ; ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಬಾಹ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿವೃತ್ತಿಶೀಲರಾಗಿದ್ದು ಆಂತರಿಕವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಶ್ಶಾಂತಿ ಕೆಡುತ್ತದೆ. ಒಳಹೊರಗು ಒಂದಾಗಬೇಕು. ಆದರೆ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರವೃತ್ತಿಪರನೊ ಅಥವಾ ನಿವೃತ್ತಿಪರನೊ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದಲ್ಲ. ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮರಸ್ಯ ಉಂಟಾಗಬೇಕು—ಅವೆರಡೂ ಒಂದೇ ಆದರ್ಶ ಕೇಂದ್ರದಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಡಬೇಕು. ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲತೆಯನ್ನು ಭಗವತ್ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು, ತನ್ನ ಕ್ರಿಯಾ ವಿಮುಖತೆಯನ್ನು ಭಗವತ್ ಚಿಂತನೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು.

ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ನಿವೃತ್ತಿ ಕೇವಲ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಲ್ಲ, ಮನುಷ್ಯನ ಪೂರ್ಣಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಲವರು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಬಹಿರ್ಮುಖಿಗಳು, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಅಂತರ್ಮುಖಿಗಳು. ಬಹಿರ್ಮುಖಿಗಳನ್ನು ಪ್ರವೃತ್ತಿಶೀಲರೆಂದೂ, ಅಂತರ್ಮುಖಿಗಳನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿಶೀಲರೆಂದೂ ಕರೆಯಬಹುದು. ಪ್ರವೃತ್ತಿಶೀಲರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ, ಜನರೊಡನೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆರೆಯುತ್ತಾರೆ, ಸ್ನೇಹ ಬೆಳೆಸುತ್ತಾರೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಘಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅವರು ತುಂಬ ಕಾರ್ಯತತ್ಪರರಾಗಿರಬೇಕೆಂದೇನಿಲ್ಲ. ಅವರು ಬಹಿರ್ಮುಖಿ ಚಲನೆಯುಳ್ಳವರು ಎಂದರ್ಥ. ನಿವೃತ್ತಿಶೀಲರು ಮಾತನಾಡುವುದು ಕಡಿಮೆ, ಜನರೊಡನೆ ಹೆಚ್ಚು ಬೆರೆಯಲಾರರು, ತಮ್ಮ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಮುಕ್ತವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲಾರರು. ಆದರೆ ಇವರು ಕಾರ್ಯ ವಿಮುಖರಾಗಿರಬೇಕೆಂದೇನಿಲ್ಲ. ಇವರು ಅಂತರ್ಮುಖಿ ಚಲನೆಯುಳ್ಳವರು ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಎರಡು ಸ್ವಭಾವಗಳು, ಆಯಾಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಗುಣ ಅಥವಾ ದೋಷಗಳಾಗಬಹುದು. ಪ್ರವೃತ್ತಿಶೀಲತೆಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಜನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು, ಲೋಕಹಿತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವ್ಯರ್ಥಾಲಾಪ, ಅಲೆದಾಟ, ವ್ಯರ್ಥ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲಹರಣವಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ನಿವೃತ್ತಿಶೀಲತೆಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಆತ್ಮ-ವಿಮರ್ಶೆ, ಚಿಂತನೆ, ಮನನ, ಧ್ಯಾನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಈ ಎರಡೂ ಸ್ವಭಾವಗಳು ಒಂದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮತೋಲವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರ ಆದರ್ಶ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ “ಆತ್ಮನೋ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಜಗದ್ವಿಠಾಯ ಚ”—ಎಂಬ ಆದರ್ಶವನ್ನು ನಮ್ಮ ಮುಂದಿಟ್ಟಿರು.

ಸಮಾಜದ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಈ ಎರಡೂ ಸ್ವಭಾವಗಳು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ. ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಬಾಹ್ಯಪ್ರಗತಿಗೆ ಸಾಧನ ಮತ್ತು ನಿವೃತ್ತಿ ಆಂತರಿಕ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಸಾಧನ. ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಾಗರಿಕತೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದು, ಹಾಗೂ ನಿವೃತ್ತಿ

ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ನೀಡುವುದು. ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲು ಸಹಾಯಕವಾಗುವುದು, ಮತ್ತು ನಿವೃತ್ತಿ ಅಂತರ್ಜಗತ್ತನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲು ಸಹಾಯಕವಾಗುವುದು. ಸಮಾಜದ ಹಿತಕ್ಕೆ ಆರ್ಥಿಕ ಪ್ರಗತಿ ಅವಶ್ಯಕ. ಆರ್ಥಿಕ ಪ್ರಗತಿಗೆ ವಿಜ್ಞಾನ, ತಾಂತ್ರಿಕತೆ, ಕೈಗಾರಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಹೆಚ್ಚಳ ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕಾದರೆ ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಶೀಲನಾಗಲೇಬೇಕು, ಮತ್ತು ತನ್ನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ರಚನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅದನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಅವನಿಗೆ ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಅವಶ್ಯಕ.

ಸಮಾಜವೊಂದು ಮೋಟಾರು ಗಾಡಿಯಾದರೆ

ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಅದಕ್ಕಿರುವ ಆಕ್ಸಿಲರೇಟರ್

ಮತ್ತು ನಿವೃತ್ತಿ ಅದಕ್ಕಿರುವ ಬ್ರೇಕ್.

ಮೋಟಾರುಗಾಡಿಗೆ ಇವೆರಡೂ ಅವಶ್ಯಕ.

ಈ ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಶೀಲಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗಬೇಕು. ಶೀಲಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಮನುಷ್ಯ ಅಂತರ್ಮುಖಿಯಾಗಬೇಕು, ಅಂತಃಶೋಧನೆಡೆಯಬೇಕು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿವೃತ್ತಿಗಳೆರಡೂ ಪರಸ್ಪರ ಪೂರಕವಾಗಬೇಕು. ಇವು ಸಮಾಜದ ಬಂಡಿಯ ಎರಡು ಚಕ್ರಗಳಿರುವಂತೆ. ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪಕವನ್ನು ನೀಡುವುದಾದರೆ ಸಮಾಜವೊಂದು ಮೋಟಾರು ಗಾಡಿಯಾದರೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಅದಕ್ಕಿರುವ ಆಕ್ಸಿಲರೇಟರ್, ಮತ್ತು ನಿವೃತ್ತಿ ಅದಕ್ಕಿರುವ ಬ್ರೇಕ್. ಮೋಟಾರು ಗಾಡಿಗೆ ಇವೆರಡೂ ಅವಶ್ಯಕ.

ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ: ಜಗತಃ ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣಂ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಭ್ಯುದಯ ನಿಶ್ರೇಯಸಹೇತುಃ ಯಃ ಸ ಧರ್ಮಃ—“ಯಾವುದು ಜಗತ್ತಿನ ಸುಸ್ಥಿತಿಗೂ ಮತ್ತು ಜೀವಿಗಳ ಅಭ್ಯುದಯ ಹಾಗೂ ನಿಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗುವುದೋ ಅದೇ ಧರ್ಮ.” ಇಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯುದಯವೆಂದರೆ ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಉನ್ನತಿ, ಉತ್ತಮವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ದಕ್ಷ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು. ನಿಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಎಂದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಉನ್ನತಿ. ಮೊದಲನೆಯದಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಎರಡನೆಯದಕ್ಕೆ ನಿವೃತ್ತಿಯೂ ಅವಶ್ಯಕ. ಭಾರತ ನಿಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿದುದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಸಮಾಜ ತೀರ ಅವನತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿತು. ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿದರೆ ನಿಶ್ರೇಯಸನ್ನಿಧಿಯೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬಡತನ, ಅನಕ್ಷರತೆ, ಅರಾಜಕತೆ, ಜಾತೀಯತೆ, ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳು ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ ಹೀಗೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಸಾಮಾಜಿಕ ಪಿಡುಗುಗಳು ಭಾರತದ ಸಮಾಜವನ್ನು ಕಿತ್ತು ತಿನ್ನುತ್ತಿವೆ, ದೇಶದ ಘನತೆಯನ್ನೇ ನಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದು ನಾವು ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು

ಒತ್ತನ್ನು ನೀಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ನಿಶ್ಚಯಸ್ಸನ್ನೂ ಕಡೆಗಣಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಸಮಾಜದ ಮುನ್ನಡೆಗೆ ಅದು ದಾರಿದೀಪವಿದ್ದಂತೆ. ಅದಿಲ್ಲದೆ ಜನರು ಆದರ್ಶವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ, ಜೀವನ ಅರ್ಥಹೀನವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅಭ್ಯುದಯ ವಿಫಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಭ್ಯುದಯ ನಿಶ್ಚಯಸ್ಸುಗಳೆರಡೂ ಅವಶ್ಯಕ ಮತ್ತು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಪೂರಕ. ಇದು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿವೃತ್ತಿಗಳೆರಡನ್ನೂ ನಾವು ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ವಿವೇಕಾನಂದರು ಹೇಳುವಂತೆ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿರುದ್ಧ ಶಕ್ತಿಗಳು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ—ಕೇಂದ್ರಾಪಕರ್ಷಕ ಮತ್ತು ಕೇಂದ್ರಾಕರ್ಷಕ. ಒಂದು ನಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ದೂರ ಸೆಳೆಯುವಂತಹುದು, ಮತ್ತೊಂದು ಕೇಂದ್ರದಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯುವಂತಹುದು. ಮೊದಲನೆಯದು ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯದು ನಿವೃತ್ತಿ. ನಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲ ಹೊರಮುಖವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ಹೊರಗಿನದರ ಕಡೆಗೇ ಗಮನ. ನಾವು ಹೊರ ಜಗತ್ತನ್ನು ಅರಿಯಬಯಸುತ್ತೇವೆ, ಅದರೊಡನೆ ಬೆರೆಯಲು ಒಂದಾಗಲು ಬಯಸುತ್ತೇವೆ. ಅದು ನೀಡುವ ಸುಖವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತೇವೆ ಅದರ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಸವಿಯುತ್ತೇವೆ ಹೀಗೆ ನಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ನಾವು ದೂರವಾಗುತ್ತೇವೆ. ಇದೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಲಕ್ಷಣ.

ಹಾಗೆಯೇ ನಮಗೆ ನಮ್ಮೊಳಗೇ ಇಣಕಿ ನೋಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಇದೆ. ನಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಸ್ವರೂಪ ನಮಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ನಾವು ಬಿಚ್ಚಿಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧರಿರುವುದಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ನಾವು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ ಎಲ್ಲರ ಕೇಂದ್ರ, ಆಕರ್ಷಣೆಯಾದ ಈ "ಅಹಂ" ಅನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಾವು ಏನನ್ನು ಮಾಡಲೂ ಸಿದ್ಧರಿರುತ್ತೇವೆ. ಈ "ಅಹಂ"ನ ಸ್ವರೂಪ ಏನೇ ಆದರೂ ಇದೇ ನಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಕೇಂದ್ರ. ಈ ಕೇಂದ್ರದಡೆಗೆ ಇರುವ ಆಕರ್ಷಣೆಯೇ ನಿವೃತ್ತಿ ಲಕ್ಷಣ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಲ್ಲಿ ಇದು ಸ್ವಾರ್ಥತೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಅವರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಸ್ವಾರ್ಥಪರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಿಕಾಸದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ನಾನಾರು, ನನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೇನು, ನನ್ನ ಜೀವನದ ಗುರಿಯೇನು—ಎಂಬೀ ರೀತಿಯ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅನ್ವೇಷಣೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ.

ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರು ಹೇಳುವಂತೆ ಭಾರತದ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಆದರ್ಶಗಳು ಸೇವೆ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗ. ಇತರರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಕೈಲಾದ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬೇಕು, ಅದು ಯಾವುದೇ ರೂಪದ್ದಾಗಿರಬಹುದು—ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿರಬಹುದು, ಶೈಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗಿರಬಹುದು. ನಾವು ಈ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿರಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇತರರ ಸಹಾಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಇತರರಿಗೆ ಸಹಾಯ

ಮಾಡುವಾಗ ಸೇವಾಮನೋಭಾವದಿಂದ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಇತರರನ್ನು ಕನಿಷ್ಠಭಾವದಿಂದ ಕಾಣುತ್ತ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬಾರದು. ಈ ಸೇವಾ ಮನೋಭಾವವೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಶೀಲತೆಯ ಉದಾತ್ತರೂಪ.

ನಮ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸೇವಾರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕು, ಮತ್ತು ನಿವೃತ್ತಿ ತ್ಯಾಗರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕು.

ಈ ಸೇವೆಯ ಹಿಂದೆ ತ್ಯಾಗವೂ ಇರಬೇಕು. ಅತ್ಯಾಶೆ, ದುರಾಶೆಗಳಿರಬಾರದು, ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಮೋಹವಿರಬಾರದು. ಹೀಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸೇವೆಯೂ ಸ್ವಾರ್ಥಪರವಾಗುವುದು, ಕೀರ್ತಿ ಯಶಸ್ಸುಗಳ ಸಾಧನವಾಗುವುದು. ಇತರರ ಮೇಲಿನ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸ್ವಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಾಗಿ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ನಿರ್ಲಿಪತೆ ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ನಿಷ್ಕಾರ್ಥ ಸೇವೆ ಸಾಧ್ಯ. ಈ ನಿರ್ಲಿಪತೆಯೇ ನಿವೃತ್ತಿಯ ಉದಾತ್ತರೂಪ. ನಮ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸೇವಾರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕು, ಮತ್ತು ನಿವೃತ್ತಿ ತ್ಯಾಗ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕು.

ಜೀವನ ಒಂದು ಹೋರಾಟ. ಅನೇಕ ಶಕ್ತಿಗಳು ನಮ್ಮ ವಿಕಾಸವನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುವುವು. ಅನೇಕ ಕಷ್ಟನಷ್ಟಗಳನ್ನು ನಾವು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುವುದು, ಅನೇಕ ಆಘಾತಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಈ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ, ಈ ಜೀವನ ಮಹಾಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ನಾವು ಜಯಗಳಿಸಿದರೆ ನಮ್ಮ ಜೀವನ ಸಾರ್ಥಕವೆನಿಸುವುದು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎರಡು ತತ್ತ್ವಗಳಿವೆ—ಹೊಡೆಯುವುದು ಮತ್ತು ತಡೆಯುವುದು (offensive and defensive). ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಹೋಗಿ ಆಯುಧದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತೇವೆ, ಹಾಗೆಯೇ ಶತ್ರುವಿನ ಹೊಡೆತದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕವಚ ಗುರಾಣಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತೇವೆ. ಯುದ್ಧ ವಿಧಾನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ರಕ್ಷಣಾ ರೀತಿಯೂ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೊಡೆಯುವುದು ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಜೀವನ ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ವಿರುದ್ಧ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಹೋರಾಡಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಎಷ್ಟೋ ಹೊಡೆತಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ನಮಗಿರಬೇಕು. ಇವು ನಮ್ಮ ಅಂತಃಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಲಕದಂತೆ ಒಂದು ರಕ್ಷಣಾವೇಷವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ನಿವೃತ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ನಮ್ಮ ಚಾರಿತ್ರ್ಯದ ಬಲವರ್ಧನೆಯಿಂದ ಇದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದು.

ಹೀಗೆ ನಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವಜನ್ಯವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿವೃತ್ತಿಗಳೆರಡನ್ನೂ ನಮ್ಮ ಜೀವನವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗುವಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

❧